

Die verdooatsie

Speels leer-lees-luisterboek
met Groningse liedjes van
Ede Staal

Dieverdoatsie

Speels leer-lees-luisterboek met Groningse liedjes van **Ede Staal**.

Uitgave: Museum / Borg Verhildersum, Leens.

Samensteller: Fré Schreiber.

Foto's en vormgeving: Fred Reiffers.

Voorkant: Jan F. Bogema.
*Boerderij van van der Molen
in de Noordpolder achter Usquert.*

Foto's Ede Staal: Klaas Staal / Verhildersum

Foto garnalenventer: Uit het archief van Wim Mollema.

Schilderij van Ede Staal: Sip Hofstede

Woordenlijst: Bij de Groningse woordenlijst achterin is gebruik gemaakt van het boek *Door 't dak zie ik de maan* van Siemon Reker.

ISBN: 978 90 8240 49 37

Druk: MarneVeenstra - Groningen

Met dank aan de familie van Ede Staal voor de verleende toestemming voor deze uitgave.

Dieverdoatsie:

Dit Groningse woord komt uit het liedje *Mien toentje* van Ede Staal.

mien toentje = mijn tuintje:

Daar heeft de zanger veel aardigheid aan en het geeft hem veel plezier.

Dat is *dieverdoatsie*. Hopelijk geeft dit boekje jou ook *dieverdoatsie*.

Het gaat over liedjes van Ede Staal, maar ook over de Groninger taal.

Bij elk liedje staat de QR-code, zodat je ernaar kunt luisteren en meezingen.

Veel plezier ermee.

Bij Verhildersum is in de Museumboerderij een permanent Ede Staal belevingscentrum ingericht. Met een speciale bril op – de VR bril – duik je virtueel in de wereld van de liedjes van Ede Staal. Spectaculair! Bovendien kun je daar meer leren over de Groninger taal door het spel te spelen: Ede's Taal.

Als je meer wilt weten, kijk op de website van Verhildersum: www.verhildersum.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotografie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Bard Ede Staal (1941-1986).

In een paar jaar tijd werd deze bard wereldberoemd met Groningse liedjes. Nee, ik vergis mij niet, bard is niet zijn voornaam, een bard is een liedjesmaker die zijn wijsjes zelf maakt met de woorden erbij en het ook nog zelf zingt.

Eigenlijk was Ede Staal helemaal geen zanger van beroep. Hij was schoolmeester, net als zijn vader. Geboren in Warffum. Bijzonder is dat ze thuis Nederlands praatten en dat hij later zo goed Gronings zingt. Dat moet hij wel op straat geleerd hebben, dat was toen nog zo.

Als je rekent, zie je dat Ede Staal 45 jaar geworden is, dat is niet oud, maar tot op vandaag is hij nog super bekend. Dan moeten dat toch wel geweldige liedjes zijn, die hij zong. Dat klopt, maar waarom? Dat is nog niet zo gemakkelijk uit te leggen, omdat dat met het gevoel, met je smaak te maken heeft. Bij Ede Staal zit het zo: de inhoud van de liedjes, de muziek en de stem passen goed bij elkaar, zijn een eenheid. En dat is nog niet alles, ze passen precies bij de Groninger, zijn/haar landschap, natuur. Het is een geheel. De Groninger krijgt kippenvel bij het luisteren naar liedjes van Ede Staal. Probeer het maar eens. Ga naar Noordpolderzijl, klim op de dijk en luister daar knoeterhard naar het lied *t Hogelaand* met je ogen dicht. Als je daarna je ogen open doet, om je heen kijkt en omhoog, beleef je wat de zanger bedoelt. Dat doen de liedjes van die Groninger bard met je.

Maar misschien heb je nog nooit van Ede Staal gehoord, dan is dit je kans.

Fré Schreiber

Mien toentje

Inhoud:
Het liedje gaat over iemand die een tuintje heeft en daar veel plezier aan beleeft.

Het levert veel eetbaars op:
sloat: sla
worrels: wortels
eerdbeien: aardbeien
spinoazie: spinazie
radies: radijs

Woord:
de beer.
Dit woord betekent:
uitwerpselen (stront) van mens of dier.
Nu spoelen we dat door,
maar vroeger, toen er
nog geen wc's waren met
waterspoeling, kwam de
poep in een tonnetje en
werd als mest gebruikt
over de tuin. Omdat er
nog geen closetpapier
was, werden reepjes
krantenpapier gebruikt.
Die kon je later zien
wapperen over de tuin.

Kooktips:

- Eerappels** (aardappels) koken niet over als je er een klontje boter bij in doet.
- Siepels** (uien) schil je zonder tranen als je ze eerst vijf minuten in koud water legt.
- Blomkool** (bloemkool) stinkt. Die geur verdwijnt als je een broodkorstje meekookt
- Worrels** (wortels) krijgen een lekker smaakje als je ze in appelsap kookt.
- Gruinte** (groente) is sneller gaar als je die in een platte pan kookt.
- Spruten** (spruiten) houden hun groene kleur als je er bij het koken zout bij doet.

Vraag:
Wat is jouw lekkerste groente?

Mien toentje

Mien waikschilde bonen die komen zo slecht op en de sprutters vreten d'aalbeerns op.
Mien vrougen stoan dun en mien sloat schut aal deur, as t zo deur gaat din wordt dat n strop.

Mor mien toentje, mor mien toentje
ja dij mis ik nait geern,
der is aaltied dieverdoatsie veur mie,
Mien waikschilde bonen die kommen zo slecht op en de sprutters vreten d'aalbeerns op.

Wat is mooier dan n hoeske mit n mooi lapke grond,
wat is beter dan de kunstmis, ja, dat wait ie da's stront,
van n peerd en n kou, bie mien olden ook de beer
en as wie hom sneden, ja din zongen wie mor weer:
mien waikschilde bonen...

Vreterij in de worrels en de eerdbeien onder t roet,
waalze bonen onder de loezen en de slakken laggen mie oet.
Tuteltoanen en gruinzaip, ja perbaaier t mor n keer,
wat as of wat zolt en din zingen wie mor weer:

mien waikschilde bonen...

k Heb spinoazie, ik heb ropknollen,
k heb radies en rammenas.
k Heb andievie en augurken en tomaten in de kas.
Ja zo kommen wie met zien allen de winter wel deur
en aankommend joar din gaat de kop ter weer veur:

mien waikschilde bonen...

- Vragen:**
1. Wel vreten d'aalbeerns op?
 2. Wat gebeurt der mit sloat?
 3. Wat is beter as kunstmis?
 4. Woar zit vreterij ien?
 5. Wat zitten ien de kas?

Andwoorden:
1. sprutters
2. schut aal deur
3. stront
4. ien de worrels
5. tomaten

Grunnegers veur gevorderden

Inhoud:
Dit liedje bestaat uit een aantal mooie Groningse woorden en uitdrukkingen om nog meer van die taal te leren.

Woord:
Groupfaail
Dit woord betekent niks, bestaat niet.
De group is de lange goot achter de koeien, toen die nog in een rij op stal stonden.
Een faail is de dweil. Om die goot schoon te maken zou een groupfaail gebruikt worden. Maar die bestaat niet. De mest liep in een grote kelder. Vroeger gingen de meeste kinderen, als ze van school af kwamen, direct aan het werk. Vaak in dienst als jongste hulpje in een bedrijf. Daar werden ze de eerste dag voor de gek gehouden. Ze werden om een boodschap gestuurd, iets te halen dat niet bestaat.

Zoals:
onkruudzoag: onkruidzaag
raandscheer: een schaar om de randen van de pannenkoek mee af te knippen.
tisternait: het is er niet
drijkaante schroef: driekante schroef
spiekerzeef: spijkerzeef
Dit noemden ze: iemand veur kezoan lopen loaten.

Teken:
drijkaante schroef
spiekerzeef

Vraag:
Ben jij wel eens voor de gek gehouden?

Grunnegers veur gevorderden

Hai gaat over Zoltkamp noar Stad tou,
mor lopt vief ketaaier in t uur.
Hai is aibels voak eelsk en gramniedeg
en het e n gobaai din ropt er 'vrij kuur?'
Hai is n zunege Paiter,
en hai gaat as n bisschop tekeer,

Mor as Poaske en Pinkstern op ain dag vaalt,
din jeuken hom de koezen nait meer.
Mor as Poaske en Pinkstern op ain dag vaalt,
din jeuken hom de koezen nait meer.

Bie gijhonger nemt er n zeupke,
dat helpt volgens hom meer as n brug.
Bie toenhoaken heur ie hom stennen,
want hai het loi-Evert op rug,
Hai het niks op mit de bongels,
en n hantam dij geeft er n fleer,

Mor as Poaske...

Hai het achter de koezen n sloatje
en hai kwakjet wel drij meter vot.
Zien zege dij ainuurt al joaren
en hai het laiver n slij as n bot.
De wind dij waait krekt noar zien noaber,
le roeken t al: din ringt er de beer

Mor as Poaske...

Tou Hinnerk, hoal mie es de groupfaail
of d'onkruudzoag achter oet schuur.
Veur drij cent geern kiek-over-teunbaank.
Ja vrouger was t lang nait zo duur.
Mit kip-kap-kogel goan we lopen.
Bie juffrouw Kikkerbil kom we nooit meer.
Mor as Poaske en Pinkstern op ain dag vaalt,
din jeuken heur de koezen nait meer...

- Vragen:**
1. Houveul ketaaier lopt hai in t uur?
 2. Wat nemt e bie gijhonger?
 3. Wat geeft e n hantam?
 4. Wat het e achter de koezen?
 5. Wat mout Hinnerk hoalen?

Andwoorden:
1. vief
2. n zeupke
3. n fleer
4. n sloatje
5. groupfaail

Vrouger

Inhoud:
Het gaat over vroeger. Iedereen heeft een vroeger, of je jong bent of oud. Als je daar aan denkt, komen er veel herinneringen boven. Waar je woonde, waar je speelde, leuk en minder leuk.

Woord:
Lains
Dat is de plaatsnaam Leens.
Ede Staal heeft er gewoond.

Leens met:
wier:
oude woonhoogte, om bij hoog water een droge plek te hebben. Komt uit de tijd toen er nog geen dijken waren om de zee tegen te houden.
Diekstil:
brug die naar de familie Dijk is genoemd.
til = brug.
Verhildersum:
de borg van Leens.

In dit liedje worden plaatsnamen in het Gronings genoemd:

Ol Pekel: Oude Pekela
Zuudbrouk: Zuidbroek
Beem: Bedum
Menskeweer: Mensingeweer
Delfziel: Delfzijl

Wat is het:
Zoltkamp
Paiderboeren
Oethoezen
Waarvum
Spiek

Vraag: Heb jij een plekje waar je graag speelt?

Vragen:
1. Wanneer komt alles terug?
2. Woar hing t Nijsblad van t Noorden?
3. Wat kreeg je op zundag?
4. Wat atten we nog?
5. Wat is t Grunnegs veur: je bent me d'r één?

Vrouger

*Wel het nait van vrouger n dörp of n stad
n naam dij joe n haile bult zegt.
Doar speulde je as kind in joen wereldje klaain,
al dreumend kom je doar voak terecht.
Veur d'ain is t Ol-Pekel, Nij-Scheemde, Zuudbrouk,
veur d'aander is t Beem, Menskeweer
of Sodem, Veendam, Hoogezand of Delfziel.
t Ol-stee dat vergeet je nait weer.*

*Vrouger, vrouger.
Wat gaat de tied toch vlug.
Pas as ie older worden,
ja, din komt alles terug*

*t Geluk van joen jeugd goa je loater pas zain
of aiglieks bin je altied te loat.
En as je aargens binnen en t woord vrouger dat vaalt,
din kom je al snel aan de proat.
Toun smouk n glas ranja as nou jus d'orange,
hing t Nijsblad van t Noorden op de plee.
Op zundag n poar sauskes, dat waren onze chips.
Ja aiglieks waar we hail gaauw tevree.*

*Vrouger, vrouger.
Wat gaat de tied toch vlug.
Pas as ie older worden,
ja, din komt alles terug*

*Ik zulf kom oet Lains, mit de Wier en Diekstil,
Verhildersum, d'iesboan en Stört,
Mor k zit op de proatstoul, dat zel k joe bespoaren
wan' k kom toch al tied tekört.
Toun atten we nog powverd en bonen oet de weck,
Selvera's die zongen nog live.
Toun zeden wie nait: je bent me d'r één,
wie zeden gewoon: bist n slaif.*

*Vrouger, vrouger.
Wat gaat de tied toch vlug.
Pas as ie older worden,
ja, din komt alles terug*

Antwoorden:
1. pas as je older worden
2. op de plee
3. n poar sauskes
4. poverd en bonen oet de weck
5. bist n slaif

t Het nog nooit
zo donker west

Inhoud:
Verdrietig liedje over twee oude mensen die in een klein huisje achter de dijk wonen, bij de zee. Ze leven eenvoudig en zijn heel gelukkig totdat opa ziek wordt. Zo erg, dat hij sterft. Oma is zo verdrietig dat ze drie weken later ook sterft. Het lied geeft de luisteraar troost met de woorden: *t Het nog nooit, nog nooit zo donker west, of t wer altied wel weer licht.*

Woord:
overlieden
Dat is sterven, ook: *doodgaan, staarven.*
Dit lied wordt ook wel een smartlap genoemd, zo verdrietig, dat je er wel om kunt huilen. Het wordt vaak gespeeld op plekken waar afscheid genomen wordt van een overledene zoals bij crematies en begrafenissen. Dit om de mensen te troosten die achterblijven.

Wat ook verdrietig is:
*Der is ais n krullerg hondje
dij lopt aalgedureg bie stroat
hier krigt e wat
doar vangt e wat
ien t baistje zit gain kwoad*

*mor wat n verdrait
oetkieken dut e nait
ais op n oavend loat
n auto remt op stroat*

der was ais n krullerg hondje

Vraag:
Wat maakt je verdrietig?

- Vragen:**
1. Woar was opoe stief van?
 2. Wat veur daaiër haren opa en opoe?
 3. Hou vaak laipen ze over t loantje?
 4. Wanneer krigt opa t mor zo benaauwd?
 5. Woar rusten ze zacht?

Antwoorden:
1. van reumetiek
2. zes hoonder en n olle zege
3. twijmoal doags
4. op n zundag in dezember
5. op t kerkhof bie t hoeske achter diek

t Het nog nooit
zo donker west

*Ze woonden soamen in n hoeske,
zai was wat stief van reumetiek.
Toch konden ze zok hail nuver redden,
in t lutje hoeske achter diek.
De kinder waren al laank de deur oet,
toch kwamen ze voak nog op t ol-stee.
En mainsttieds haren ze t over vrouger,
din wizen ze apmoal wat e zee:*

*t Het nog nooit, nog nooit zo donker west
of t wer altied wel weer licht.*

*Zes hoonder en n olde zege,
n swientje op t hok en n kampke laand.
En twijmoal doags even over t loantje
en din huil opoe hom bie d'haand.
Zien haile leven haar e aarbaid
en moeke mit acht kinder thoes,
Bie zummerdag hail vroug aan t maaien,
en pas om melkenstied bie hoes.*

*t Het nog nooit, nog nooit zo donker west
of t wer altied wel weer licht.*

*Toun op n zundag in dezember,
krigt opa t zomor zo benaauwd.
Zien dochter brengt hom din noar Stad tou,
omdat ze t aiglieks nait vertraauwt.
En aanderdoags is e overleden,
t het mie veur t olske zo begroot.
Meschain was t beter andersom west,
want drij week loater was ze dood.*

*t Het nog nooit, nog nooit zo donker west
of t wer altied wel weer licht.*

*De dood dat heb je nait veur t zeggen,
want baaide wollen ze geern geliek.
Ze rusten zacht doar op t kerkhof,
vlak bie t hoeske achter diek.*

*t Het nog nooit, nog nooit zo donker west
of t wer altied wel weer licht.*

*Al regen t ale doagen
en hestoe veul verdrait
denk din aan dizze woorden:
zun schoelt ja aaltied nait.*

Doar bluit mien eerappellaand

Inhoud:
Het lied beschrijft hoe het in onze provincie Groningen is gegaan met het verbouwen van aardappelen. Er werd turf gegraven, kanalen werden aangelegd en het land werd klaar gemaakt als aardappelland.

Woord:
eerappel
Waarom zijn wij zo dol op aardappelen? Je kunt er veel mee doen: bakken, koken, chips van maken, friet, enz. Er zijn veel rassen/soorten. Een bekend Gronings ras is de *Eigenheimer*. Dat betekent: van eigen grond, erf.

Toen ik jong was, ging mijn vader met de auto van Groningen naar Warfhuizen om daar bij een boer de wintervoorraad aardappelen op te halen. Hij reed wel drie keer, anders werd het te zwaar. Het was niet gemakkelijk. De zware jute zakken werden thuis een voor een naar de zolder gesjouwd en daar in een grote houten kist geleeqd. Nu en dan wachtte pa even om er wit poeder tussen te strooien, zodat de aardappelen niet zouden *spieren* (uitbotten). Aan de andere kant van de schutting waar de aardappelen lagen, sliepen wij. Ik kreeg het er soms benauwd van. Nu gaan mijn kleinkinderen naar de winkel om een zakje aardappelen te halen van 2,5 kilo.

Van iemand die erg onduidelijk praat wordt gezegd: *hai het n haide eerappel ien mond*. Hij heeft een hete aardappel in de mond. Hoe praat je dan? Zeg de volgende zinnen of je een hete aardappel in de mond hebt:

<i>Bakker Berdus Bos bakt best broen brood, best brood bakt bakker Berdus Bos.</i>
<i>Drij dikke dainders dreunen deur drij dikke deuren. (dainders: polities)</i>
<i>Kapper Klaains klaaine kiender kakken klaaine keudels.</i>
<i>Wel wait woar Wilm Wever woont? Wilm Wever woont wied weg.</i>
<i>De knapper kapper knipt en knapt knap, mor knecht van knappe kapper knipt en kapt nog knapper as knappe kapper knippen en kappen kin.</i>

Vraag:
Een dozijn is 12 . Hoeveel halve aardappelen gaan er dan in een dozijn?

Vragen:

1. Wat was der eerst?
2. Wat veur tied kwam der dou?
3. Wat kwam deur bolsterloag?
4. Wat mouken ze van eertieds van dale?
5. Wat bluit doar?

Andwoarden:

1. veen en alles onbegoanboar
2. van t rfgroaven en van toumoaken
3. mizze en ook zaand
4. vruchtboar laand
5. mien eerappellaand

Doar bluit mien eerappellaand

Eerst was er veen en alles onbegoanboar, t laand was sjompeg en gain mensk dij kon er wonen. Toun kwam de tied van t rfgroaven en van toumoaken, van aarmou at men pankouk, broene bonen.

Doar liggen de baauwten en de boerderijen, doar bluit mien eerappellaand. Doar woar t vrouger kraben en knooien was - want ales ging nog mit d'haand - doar roazen nou nijmoodse rudermesienen op klaai, op zoavel en zaand. Doar baauwen de boeren aal generoaties laang, op t Drentse en t Grunninger laand.

Men gruij kanoalen en daipen, monden, wieken en deur de bolsterloag kwam mizze en ook zaand. Toun gingen veur t eerst de eerappels doar bliuen. Wat eertieds dale was, dat is nou vruchtboar laand.

t Liekt zo mooi, dat laand mit aal zien kleuren. Ze stoan in blau: t is lila, roze en wit. As bie haarstdag de luchten zwoarder worden, din gaat t allinneg nog om wat ter onder zit.

Doar liggen de baauwten en de boerderijen, doar bluit mien eerappellaand. Doar woar t vrouger kraben en knooien was, - want ales ging nog mit d'haand - doar roazen nou nijmoodse rudermesienen, op klaai, op zoavel en zaand. Doar baauwen de boeren aal generoaties laang, op t Drentse en t Grunninger laand.

Genoat

Inhoud:

Het gaat over de man in het witte jasje, die langs de huizen gaat om zijn garnalen te verkopen. Hij roept heel hard 'genoat, genoat, genoat' om de mensen te laten horen dat hij er aan komt.

Woord:

genoat

Dat is een garnaal, een schelpdier dat in zee leeft en gemiddeld 5 tot 7 centimeter lang wordt. Garnalen leven in het water, maar zwemmen doen ze nauwelijks. Om vooruit te komen gebruiken ze vooral hun poten. Ze hebben 10 poten. Meestal lopen ze met hun achterste poten over de zeebodem, op zoek naar eten. Hun voorste poten hebben soms schaaftjes, waar ze mee kunnen grijpen. Veel kleur zit er niet aan een garnaal.

Zwilk:

In het lied koopt Ede Staal garnalen. Hij pakt een stuk of wat in de hand. De tafel maakt hij leeg en op het tafelzeiltje legt hij een krant. Daar dopt hij de garnalen en eet ze op. Het tafelzeiltje heet *zwilk* in het Gronings. Het is van zeildoek, tegenwoordig van plastic, om de tafel tegen morsen te beschermen.

In dit lied gaat het ook over een zeemeermin. In het Gronings is dat een *zeewiefke*.

Vraag:

Wat weet jij van het *zeewiefke*?

Vragen:

1. Hou zag genoatverkoper der oet?
2. Woar wer genoat op legd?
3. Woar binnen genoat lutje juweeltjes van?
4. Wat gebeurde der mit doppen?
5. Woar wordt genoat ien stopt op zundagmiddag?

Antwoorden
1. zien widde jasje en n klep-pet van formaat
2. op keukentoevel mit op t zwilk n kraant
3. van de zeeën
4. altied dreugd en n handjevol bie d'hoonder in
5. in de kaddebak

Genoat

*Genoat.. genoat.. genoat.. zo klonk t vroger in de stroaten.
Genoat... k heb mooie dikke, t gaat per kop.
Genoat... as ik ze zai din kin k t nait loaten.
Ik neem n stuk of wat in d'haand
de toavel leeg, op t zwilk n kraant
en onder t doppen ee'k ze aal op.*

*k Zai hom nog rieden met zien widde jasje
mit op zien kop n klep-pet van formaat.
En in de verte heurde je hom al bèlken
en ik noar moeke: Heur es, is genoat!
En mit n kom de deur oet over t brugje.
Doar kwam e aan, Moi zee ik, geern vol!
Din zaten wie gezellig in d'ol keuken.
Wel dat nog mitmoakt het, dij wait woar ik van hol.*

*Genoat... lutje juweeltjes van de zeeën.
Genoat... was ik mor traauwd mit n zeemeermin.
Genoat...waai je wat mien olden destieds deden:
de doppen werden altied dreugd,
- ik roek de lucht nog oet mien jeugd -
n handjevol bie d'hoonder in.*

*Op zundagmiddag even noar Termunten,
of was k op t Hogelaand din even noar Lauwersoog.
Din koop ik mie n lekkere zolde heern,
pak hom bie t stattje: kop gaat wat omhoog.
Hai glee noar binnen, o man wat smouk e lekker.
Din mout-w' op hoes aan want t wordt al loat.
En onderwegens t gekwedel van mien Gittje,
mor in de kaddebak n dikke puut genoat...*

t Hogelaand

Inhoud:
Ede Staal beschrijft in dit lied het Hogeland, zijn land. Het Hogeland ligt boven de stad Groningen, om precies te zijn: ten noorden van het Reitdiep en de stad Groningen en ten westen van de lijn Groningen - Loppersum - Delfzijl.

Voor hem zijn dat:
De meulens en de moaren de kerken en de börgen.
Dat zijn de molens en de dorpskanalen, de kerken en de borgen.

Woord:
börg
Een borg was het huis van een hoveling, de heer van de borg. Een hoveling is de eigenaar van grond waar rechten bij horen, de zogenaamde heerlijke rechten: de rechten van de heer. Die rechten hebben te maken met besturen en beheren, de zorg dat alles goed verloopt.
De borg was een verdedigbaar huis. Op het borgterrein stonden bijgebouwen, zoals het koetshuis, waarin de koetsen en de paarden stonden, het schathuis, waarin het vee stond. Een borg werd verdedigd met poorten, grachten, ophaalbruggen. Vroeger had vrijwel elk dorp een borg, sommige zelfs meer dan één.

- Bekende borgen in de provincie Groningen:**
- Fraylemaborg, Slochteren
 - Menkemaborg, Uithuizen
 - Rusthoven, Wirdum
 - Verhildersum, Leens
 - Ekenstein, Appingedam

De borg Verhildersum, Leens

Vraag:
Wat is in jouw woonplaats de moeite van het bekijken waard?

t Hogelaand

t Is de lucht achter Oethoezen.
t Is t torentje van Spiek.
t Is de wèg van Lains noar Klooster
en deur Westpolder laangs de diek.

t Binnen de meulens en de moaren.
t Binnen de kerken en de börgen.
t Is t laand woar ik as kind
nog niks begreep van pien of zörgen.

Dat is mien laand, mien Hogelaand...

*t Is de lucht achter Oethoezen.
t Is t torentje van Spiek.
t Is de wèg van Lains noar Klooster
en deur Westpolder laangs de diek.
t Binnen de meulens en de moaren,
t binnen de kerken en de börgen.
t Is t laand woar ik as kind nog niks begreep
van pien of zörgen.*

*t Binnen de meulens, t binnen de börgen.
t Is n doevel, n dörpsstraat, t is n olde bakkerij.
t Binnen de grode boerenplaatsen van Waarvum,
Oskerd, zo noar Mij.
t Is de waait, t is de hoaver.
t Is t koolzoad in de blui.
t Is de horizon bie Roanum vlak noa n dunderbui:
dat is mien laand, mien Hogelaand.*

*t Is n mooie oavend in maai,
n kou houst doeknekt in t gruinlaand.
Ik heb veur d'eerste maal verkeren
en vuil de vonken van dien haand.
De wilde plannen dij ik haar,
komt sikkom niks meer van terecht.
Totdat de nacht van t Hogelaand
n donker klaid over ons legt.
Dat is mien laand, mien Hogelaand.*

- Vragen:**
1. Wat is t achter Oethoezen?
 2. Woar begreep hai niks van as kind?
 3. Wat dut kou in t gruinlaand?
 4. Wat legt t Hogelaand over ons?
 5. Wat is zien laand?

Andwoorden:
1. de lucht
2. van pien en zörgen
3. houst doeknekt
4. n donker klaid
5. t Hogelaand

Wat moakt t oet

Inhoud:
Veel woorden kun je op twee manieren zeggen:
huis of woning
raam of venster
fiets of rijwiel
Zo is het ook in het Gronings. Het hangt ervan af
waar je geboren bent in onze provincie.

Ede Staal noemt het:
onkruid: onkruud of roet
zuur: zuur of zoer
boer: agrariër of boer
diarree: moag van streek of schieterij
brood: brood of stoet
vlies op de melk: vel of vlij

Woord:
oetmoaken
Betekent: het maakt mij niet uit, het doet er niet toe.
Het maakt niet uit hoe je het zegt in het Gronings, als
je elkaar maar verstaat, begrijpt.

In dit lied één woord met de zelfde betekenis:
zuur: *zuur* of *zoer*.
Maar het volgende bestaat ook:
één woord met twee verschillende betekenissen.
Eerst het Gronings woord en dan de twee Neder-
landse betekenissen:

roam..... raam stoot
stief stijf koppig
swieniegel..... egel boze kerel
smereg..... smerig..... vals
mietern gooien vallen

Vraag:
Maakt het jou iets uit dat je geen Gronings hebt
geleerd?

Wat moakt t oet

*Woar ik geboren bin, woar ik de mensen ken.
Dat is mien Grunnegerlaand, doar aan de woaterkaant.
Woar ie de woorden heuren, dij joen gedachten kleuren.
De ziel van elk verhoal:
joen aigen toal.*

*t Dialect is nait van stain, t veraandert mit de tied
en as ie onze schrievers lezen,
din kin je dij veraanderingen zain.
Of Westerwol, of t Hogelaand,
ja elke streek zien aigen variaant.
Of Zoltkaamp, Drijbörg of Briltil,
as ie goud luustern heur je t verschil.*

*Wat moakt t oet, wat moakt t oet,
of t nou onkruud is of roet,
edek blift toch zuur of zoer
en n agrariër n boer,
Of t n vèl is of n vlij,
moag van streek of schieterij,
ach, wat moakt t aiglieks oet,
bakker bakt toch brood of stoet.
Of Westerwol...*

*Wat moakt t oet, wat moakt t oet,
of t nou onkruud is of roet.
Of t n goul is of n vak,
boudel mot toch onder dak,
of t n ree is of n loan,
as ie mie mor kinnen verstoan.
Dus wat moakt t aiglieks oet,
bakker bakt toch brood of stoet.*

Woar ik geboren bin...

- Vragen:**
- 1. Wat is de ziel van elk verhoal?
 - 2. Woar is t dialect nait van?
 - 3. Wat blift edek toch?
 - 4. En n agrariër?
 - 5. Woarom moakt t aiglieks niks oet?

- Antwoorden:**
- 1. Joen aigen toal
 - 2. van stain
 - 3. zuur of zoer
 - 4. n boer
 - 5. bakker bakt toch brood of stoet

Geef mie dien blues

Inhoud:
Het gaat over een blouse waarvan de knopen niet gemakkelijk losgaan. Het wordt gezongen in een muzieksoort die ook blues heet.

Woord:
blues
Het is een Engels woord en een soort muziek. Een blouse is een overhemd voor dames. Als je blues en blouse uitspreekt hoor je geen verschil. Blues is een macaroniwoord. Dat heeft niets met eten te maken. Je kunt het in meerdere talen gebruiken. Een bekend Gronings lied is: *t Peerd van Ome Loeks*:

*t Peerd van ome Loeks is dood
Loeks is dood
Loeks is dood
t peerd van ome Loeks is dood
hartstikke dood.*

De dichter John O’Mill maakte er in het Engels macaroni van:

*Uncle Looky’s horse is dead
horse is dead
horse is dead
uncle Looky’s horse is dead
heart sticker dead.*

De gordiaanse knoop:
Over knopen gesproken. De uitdrukking zegt: *De gordiaanse knoop doorhakken*.

Wat is dat voor een knoop? Een knoop die je niet gemakkelijk uit elkaar kunt halen, een moeilijk klusje dus. Het is een oud verhaal: Koning Gordias uit de Stad Gordium in Turkije had een strijdwagen. Deze wagen was vastgezet met een knoop die niemand los kon maken. Wie dat lukte werd heel Azië beloofd. Er werd geplozen en ontward, maar het lukte niemand. Tot koning Alexander de Grote een poging waagde. Zonder na te denken pakte hij zijn zwaard en hakte de knoop in een keer door. Zo is het gegaan.

Vraag:
Macaroni is Italiaans eten, welk Italiaans eten vind jij lekker?

Geef mie dien blues

*Oh joa.
Geef mie dien blues:
k krieg t koordje nait lös.
k Heb sums t idee, - dee dee -
da’s ter om dus.
Speulst toch gain ploat
zo in de hoes.
Dus as nog wat wils, - tannou -
Yeah, geef mie dien blues.*

*Vroger mit knopen - knopen -
was t moar even biegoan.
En mit n rits - rits!
was t lopies waark.
Mor mit zo’n koordje,
heb k alles in toeze.
k Zit hier te knovveln.
Da’s toch gain waark,
hier in t paark.*

*Oh, geef mie dien blues,
aans goan k noar hoes.
Doe hest dien lol,
ik heb n kop as n bol,
O, geef mie dien blues...*

*Vroger mit knopen, - knopen -
was t moar even biegoan.
En mit zo’n rits - rits,
was t lopies waark.
Mor mit zo’n koordje,
heb k alles in toeze.
Lets mie mor knovveln,
Da’s toch gain waark,
Hier in t paark.
O, geef mie dien blues...*

- Vragen:**
1. Wat krigt e nait lös?
 2. Hou was t vroger mit knopen?
 3. En mit n rits?
 4. Woar draagt hai mit as e heur blues nait krigt?
 5. Hou zigt zien kop ter oet?

Antwoorden:
1. t koordje
2. mor even biegoan
3. lopies waark
4. aans goan k noar hoes
5. as n bol

As vaaier woorden

Inhoud: Vier woorden waar het op aankomt in het leven: ik hou van jou. Wie dat ook is.

Maar als die vier woorden jou niks meer zeggen, dan is het uit met de liefde. Dan blijft alleen de herinnering.

Woord:
vaaier
Dat zeggen ze op het Hogeland voor vier.

Tellen in het Gronings:

<i>ain</i>	<i>zes</i>
<i>twij</i>	<i>zeuven</i>
<i>drij</i>	<i>aacht</i>
<i>vaaier/vair</i>	<i>negen</i>
<i>vief</i>	<i>tien</i>

Als je naar een ander land gaat is het handig als je weet hoe je daar moet zeggen: ik hou van jou.

Engeland: I love you

Frankrijk: je t’aime

Duitsland: Ich liebe dich

Italië: ti amo

Zweden: jag alskar dig

Mijn lieverd, mijn huilebalk, mijn suiker-in-de-thee, wie zou je zoenen, als ik het niet deed.

Vraag:
Van wie houdt jij het meest?

As vaaier woorden

*As vaaier woorden die niks meer zeggen
en t ook gain zin het t oet te leggen.
As boven laand aal meeuwen vlaigen
en dunderkoppen mie nait bedraigen,
din blift allain d’herinnering,
din raaizen we soamen terug.
Sums duurt t n eeuwichaid,
sums veul te vlug, veul te vlug.*

When three words fail,
and can’t be said.
And all around is cold and dead.
The tide is low, the seagulls high,
A lonely beach and a dark blue sky.
May memories bring us back again,
Bring back again on our minds.
What we’ve been lookin’ for,
So hard to find... hard to find, hard to find.

*As vaaier woorden die niks meer zeggen
en t ook gain zin het t oet te leggen.
As boven laand aal meeuwen vlaigen,
en dunderkoppen mie nait bedraigen,
din blift allain d’herinnering,
din raaizen we soamen terug.
Sums duurt t n eeuwichaid,
Sums veul te vlug.
Veul te vlug,
Hard to find.
Veul te vlug,
Hard to find.*

- Vragen:**
1. Om houveul woorden gaat t?
 2. Wat vlaigen boven laand?
 3. Wat blift allain?
 4. Wat doun we soamen terug?
 5. Wat is *hard to find*?

Antwoorden:
1. vaaier
2. aal meeuwen
3. d’herinnering
4. raaizen
5. moeilijk te vinden

Zo mou-we t holden

Inhoud:
Wat goed is, moeten we zo houden.

Woord:
bunzel
Vroeger stonk het water in de kanalen en dat kwam niet door de bunzing die de naam heeft te stinken: *Hai stinkt as n bunzel*. Ook: *as n meert, n ulk*. Een ondeugende jongen wordt ook wel een *bunzel* genoemd.

Zo moutve t holden.
Wat moeten we dan zo houden zoals het nu is? Zet daar een kruisje achter:

Schoon water in de kanalen om te zwemmen.

Kleurig onkruid tussen de tegels.

Koeien in het weiland.

Vuurwerk met oud- en nieuwjaar.

Electrische fietsen op het fietspad.

Hinnerk
Het gaat ook over de buurman die *Hinnerk* heet. In het Nederlands: Hendrik.
Vroeger werden kinderen meestal naar hun groot-ouders genoemd en zodoende waren er een hele-boel oude Groningse namen: *Jaan, Kloas, Pait, Roulf, Joa, Gaarmt, Oabel, Raaint, Stovver, Barrreld, Siemen, Maaint, Berrus, Oaderjoan*.

In de tekst staat ook dat het dialect (het Gronings) op zijn gat zit.

Vraag:
Wat zou dat betekenen en wat vind jij daarvan?

- Vragen:**
1. Hou hait buurman?
 2. Wat was veur de boeren n strop?
 3. Wanneer stonk t wotter vrouger?
 4. Wat is der mit t dialect aan de haand?
 5. Hou mou-we t dus holden?

Antwoorden:
1. Hinnerk
2. dij natten
3. bie haarstdag
4. zat op t gat
5. zo

Zo mou-we t holden

*Ik luip even om t hoes tou, toun kwam ik mien buurman tegen.
Moi Hinnerk, man, wat was t wat mit dij regen.
Mit aal dij natten was t veur de boeren n strop
mor t is weer dreug en wie kinnen toene weer op.*

*Zo mou-we t holden,
Ja, zo mou-we t holden.
as t ais kin.*

*Ik ging lest noar Zoltkamp, ik was der in joaren nait west.
t Was twinteg joar leden, toun was ik doar veur t lest.
Mien laive tied, wat is t doar mooi aan t Lauwersmeer
en aal die nije plannen vergeet ik laiver weer.*

*Zo mou-we t holden,
Ja, zo mou-we t holden.
as t ais kin.*

*Wat stonk ons wotter vrouger voak bie haarstdag.
En ie waiten ook wel dat t nait aan de bunzel lag,
Toch word t zo schoon dat elk en ain weer zwemt,
wel t eerst vernemt, dij het t din zulf in t hemd.*

*Zo mou-we t holden,
Ja, zo mou-we t holden.
as t ais kin.*

*De ain zegt Grunningers, de aander Boers of Plat.
Mor t dialekt zat toch wat op zien gat,
Toch word t ter leste joaren nogal n bult aan doan
en as t aan mie legt zel t nooit noar de bliksem goan.*

*Zo mou-we t holden,
Ja, zo mou-we t holden.
as t ais kin.*

Credo - mien bestoan

Inhoud:
De liedjesschrijver wil graag weten waaruit zijn leven bestaat.
Hij vraagt het aan de wind, maar die verstaat hem niet.
Hij vraagt het aan de zee, maar die zingt zijn eigen lied.
Hij weet dat hij geboren is en dat hij sterven zal, die tussentijd noemt hij zijn bestaan, zijn leven.

Woord:
bestoan
In het Nederlands: bestaan.
Het bestaan is het dagelijkse leven overal: thuis, school, woonplaats, werk, alles wat je bezighoudt. Precies zoals Ede Staal het zingt in zijn lied Credo, alles tussen komen en gaan, verdriet en blijdschap.

Vogels
Ede Staal zingt met de Groningse vogels mee:
musk..... *mus*
raaiger *reiger*
oel *uil*
sprutter *spreeuw*
maiske *mees*
laiwerk..... *leeuwerik*

Vraag:

Wat is jouw bestaan?

naam: _____

geboortedatum: _____

woonplaats: _____

broers/zussen: _____

hobby: _____

vrienden/vriendinnen: _____

school: _____

daar word ik blij van: _____

Credo - mien bestoan

*Ik vroag de wind moar dij verstaait mie nait.
Ik vroag de zee dij zingt zien aigen laid,
Geef mie de nacht din heb ik onderdak,
- doarom zing ik.*

*Ik zai de vogels tegen de oavendlucht,
Ik denk mien leven in n vogelvlucht.
Geef mie de nacht din heb ik onderdak,
- doarom, doarom zing ik.*

*Ik wait, der is n tied van kommen en ook n tied van gaan.
En alles wat doar tussen ligt, ja, dat is mien bestoan.
Veur d'ain duurt t leven veul te kört,
veur d'aander veul te laang.
d'Ain is blied dat t zover is,
en d'aander dij is baang.*

*Ik mis dij nait meer bie mie binnen,
t wordt koller om mie tou.
En in mien menslekheid vroag ik mie òf,
woarom zo jong, zo gaauw?
Sums vuil ik mie gelukkig. Din hang k aan mien bestoan,
din zing ik met de vogels mit, din proat ik tegen de moan.*

*Din bin we mit zien baaiden, k zet alle klokken stil.
En ik verneuk miezulf din weer want k wait dat dat nait wil.
t Geluk liekt sums zo hail dicht bie, din main ik dat t ter is,
En in mien aigen wiezegheid, din griep ik altied mis, mis, mis...*

*Ik wait, der is n tied van kommen
en ook n tied van gaan.
En alles wat doar tussen ligt,
ja, dat is mien bestoan.*

- Vragen:**
- 1. Wel verstaait mie nait?
 - 2. Wat geeft de nacht?
 - 3. Wat ligt tussen kommen en gaan
 - 4. Woar proat e tegen?
 - 5. Wat dut e mit ale klokken?

- Antwoorden:**
- 1. de wind
 - 2. onderdak
 - 3. mien bestoan
 - 4. de moan
 - 5. stilzetten

Tepaskommerkes

Dagen:
zondag.....zundag
maandag.....moandag
dinsdag.....dinsdag
woensdag.....wonsdag
donderdag.....dunderdag
vrijdag.....vrijdag
zaterdag.....zoaterdag

Maanden:
januari.....jannewoarie
februari.....feberwoarie
maart.....meert
april.....pril
mei.....maai
juni.....juni
juli.....juli
augustus.....augustus
september.....september
oktober.....oktober
november.....november
december.....dezember

Mooie Groningse woorden:
graimen.....morsen
swienhondje.....vaatdoek
kopstubber.....ragebol
tudeltoanen.....afrikaantjes
rekkertje.....elastiekje
verzekernsspèl.....veiligheidsspeld
fibeldekinten.....fratsen
fertuut.....vreemd ding
hupzelen.....bretels
mishottjen.....mislukken

Groningse scheldwoorden:
kounavvel.....domkop
slaif.....sufferd
slodderboksem.....sloddervos
wiessnoet.....eigenwijze
noageldreuger.....lui persoon
keudeldoemke.....klein persoon
kniezebieter.....gierigaard
tuutje nijneers.....nieuwsgierige
groetjapoet.....morser
hiepkonter.....ontevredene

Groningse bloemen en zo:
tudeltoanen.....afrikaantjes
kloaver.....klaver
brannekkel.....brandnetel
adderroet.....varen
venneblomke.....madeliefje
stielkeheeg.....doornhaag
lepeltjeblad.....herderstasje
loop-bie-de-weg.....hondsdrif
hondeblom.....paardenbloem
poaskeblom.....gele narcis

Groningse vogelnamen:
zeekob.....zilvermeeuw
oel.....uil
sproa.....spreeuw
aind.....eend
grait.....grutto
kipvaalk.....havik
kieft.....kievit
toefke.....kuifleeuwerik
aaiber.....ooievaar
hanska.....torenkraai

Gronings - Nederlands

aalbeerns:.....aalbessen, rode bessen
aanderdoags:.....de volgende dag

beer:.....stront
beer snieden:.....de poepemmer legen
bèlken:.....schreeuwen
bol:.....stier
bolsterloag:.....bonkaarde, soort veen
bongel:.....kwajongen
boudel:.....de boel
brug:.....boterham

dale:.....afgegraven veen
dieverdoatsie:.....plezier, tijdverdrijf
doeknekt:.....met ingedoken kop
dus:.....doet

edek:.....azijn
eelsk:.....aanstellerig
even biegoan:.....gemakkelijk

fleer:.....klap

geern:.....graag
gekwedel:.....geklets
genoat:.....garnaal
gijhonger:.....geeuwhonger
góbaai:.....stink-ei
gramniedeg:.....nijdig, boos
gruinzaipe:.....groene zeep

haarst:.....herfst
hantam:.....iemand die niet luisteren wil
hoonder:.....kippen

kampke:.....stukje land
kip-kap-kogel:.....Sint-Maarten
klókje:.....borreltje
koezen:.....kiezen
knovveln:.....prutsen
koller:.....kouder
kraben en knooien:.....hard werken
krekt:.....precies
kwakjen:.....spugen

loi-Evert op rug:.....het is een luiaard
lopies waark:.....gemakkelijk
lutje:.....klein

mainsttied:.....meestal
melkenstied:.....tijd van melken
mis:.....mest
Mij:.....Uithuizermeden
moaren:.....dorpkanaaltjes

noaber:.....buurman
nuver:.....prima

ol-stee:.....vroegere woonplaats

pebaaiern:.....proberen
puut:.....zak

roek:.....ruik
roet:.....onkruid
ropknollen:.....koolrapen
rudermesien:.....rooimachine

sauskes:.....pinda's
sikkom:.....bijna
slaif:.....pollepel, sukkel
slij:.....vis
sloatie:.....kauwtobak
Sodem:.....Winschoten
smouk:.....smaakte
sprutters:.....spreeuwen
Stad:.....Groningen
stennen:.....zwaar zuchten

toenhoaken:.....de tuin spitten
toeze:.....in de war
toumoaken:.....ontginnen, geschikt maken
tudeltoanen:.....afrikaantjes, bloemen

vlij:.....vlies op de melk
vot:.....weg
vroog:.....vroeg
vrij kuur:.....mag ik mikken?

waait:.....tarwe
waalze bonen:.....tuinbonen
waiksilde bonen:.....bonen met zachte schil
west:.....geweest

zege:.....geit
zeupke:.....borreltje
zorde heern:.....zoute haring
zwilk:.....tafelzeiltje

Winnen winnen winnen

Stel je nou eens voor dat je de smaak te pakken krijgt.

Dat Gronings lijkt je wel wat.

Dan ligt er een uitdaging voor je: een wedstrijd!

Want er valt wat te winnen.

Een optreden bij rtvNoord, maar er is meer. De hoofdprijs is een *belevensdag*. Samen met vriend(in) een VIP-, verwen-, verrassingsdag op het Hogeland van Groningen. Het land dat Ede Staal in een van zijn liedjes zo mooi bezingt. Maar daar moet je wel iets voor doen om een kans te maken.

Opdracht:

Maak een Gronings gedicht of een liedje/rap en draag het voor.

Zet het filmpje op YouTube en stuur de link naar info@verhildersum.nl

Alle inzendingen zetten we op de website van Verhildersum.

Ieder jaar maken we een winnaar bekend.

Aanbod:

Zit je vast, heb je hulp nodig? Mail naar: fcschreiber@hetnet.nl

Twee voorbeelden

De toal

*De toal dij wie hier proaten,
dat is n schiere toal,
hufst t hier nait te loaten,
t is n schiere toal,
op stroat, ien hoes, op staal,
men sprekt t overaal,
hest dat wel ien de goaten?
t is n schiere toal
Aal viendt men mie haalfmaal
t is n schiere toal.*

*De toal dij wie hier schrieven,
dat is n schiere toal
dij mag veur aaltied blieven,
t is n schiere toal,
ien bouk, ien blad, ien kraant,
joa, ien t haile laand,
gain zezzen en gain vieven,
t is n schiere toal.
Op klaai en op t zaand,
t is n schiere toal.*

*De toal dij wie hier zingen,
dat is n schiere toal,
ik kin mie nait bedwingen,
t is n schiere toal,
ien hoes, op schoul, sums vaals,
mor mit n kloet veur haals,
Ket oet wil ik wel springen,
t is n schiere toal.
Oet eerns mor ook oet maals,
t is n schiere toal.*

De wolken

*De wolken van t Hogelaand
dij pak ik mit rechterhaand,
zo dicht en zo vlak bie mie.
Sums zai ik der spouken ien,
of sporen van vlaigmesien,
as ik deur de polder rie.*

*Dij wolken zo wied en hoog
bekiek ik mit rechteroog,
zo roem en zo groot veur mie
Sums zai ik der daaier ien,
n kou of n bragelswien,
as ik deur de polder rie.*

*Sums is t n aarm verdrait,
vertraauw ik dij wolken nait,
zo roeg en zo graauw veur mie.
Din wordt t n regendag,
en heur ik n dunderstag,
as ik deur de polder rie.*

*Mor klandert de lucht weer op,
staait ales weer hoog ien top,
zo blaauw en zo glin veur mie.
Din wordt mie de borst zo braid
en zing ik t hoogste laid
as ik deur de polder rie.*

Dit zijn twee gedichten van Fré Schreiber

Ede Staal aan zijn piano, geschilderd door Sip Hofstede.

Die verdoatsie

Speels leer-lees-luisterboek
met Groningse liedjes van
Ede Staal

